

of a universe which moves onward from chaos to very perfect harmonies, and, quite apart from any possible mechanistic explanation of origin and fulfillment, to feel it a worthy subject of reflection".

10. Tenslotte moeten we nog aandacht schenken aan de bewustzijnsverschijnselen, die zeker bij den mensch, en met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid ook bij de dieren, karakteristiek zijn voor het leven.

De psychologie, die zich met deze verschijnselen bezig houdt, moet m.i. niet tot de natuurwetenschappen gerekend worden. In ieder geval neemt ze tegenover physica, chemie, astronomie en biologie een zeer aparte plaats in. Terwijl de laatstgenoemde wetenschappen bij hun verklaring van zintuiglijk waarneembare feiten uiteindelijk terechtkomen bij de door de physica gepostuleerde elementen der materie en hun verplaatsing in ruimte en tijd, werkt de psychologie met de door introspectie verkregen begrippen, gewaarwordingen, gevoelens, wilsbesluiten enz., terwijl zij het tijdselement als ordenend principe met de natuurwetenschappen i.e.z. gemeen heeft. De zintuiglijk waarneembare feiten gebruikt ze slechts als indicator voor deze verschijnselen (noodzakelijkerwijze wanneer de psyche van anderen dan de onderzoeker zelf object van onderzoek is!). Alle pogingen om deze verschijnselen natuurwetenschappelijk te verklaren hebben gefaald en moeten falen, omdat nooit in te zien is dat bewegingen van materie-elementen dwangsgewijs gepaard moeten gaan met bewustzijnsverschijnselen. Omgekeerd mislukten ook alle pogingen om door een psychologische verklaring de zintuiglijk waarneembare handelingen van mensch en dier als zoodanig te interpreteren. Men kan nu eenmaal gedachten, gewaarwordingen en wilsbesluiten niet in het cm-g-secunde stelsel uitdrukken en het omgekeerde is uiteraard even onmogelijk.

Maar ook de pogingen om aan te toonen, dat de waarneembare handelingen van mensch en dier hun o o r z a a k vinden in wilsbesluiten of andere psychische factoren, leden schipbreuk, omdat ze in flagrante tegenspraak zijn met wel gefundeerde natuurwetenschappelijke concepties. Wij moeten er eenvoudig in berusten, dat we menselijke handelingen op tweeërlei wijze kunnen en moeten interpreteren, dat dus niet op een gegeven moment de natuurwetenschap haar taak a.h.w. aan de psychologie overgeeft, met het verzoek om de kous voor haar af te breien.

Er is hier een zekere analogie met de situatie, zooals deze zich binnen het terrein van een der natuurwetenschappen, n.l. de physica, ontwikkeld heeft, waar men gedwongen was af te zien van een uniforme verklaring der stralingsverschijnselen en men van twee reeksen naast elkaar staande theorieën gebruik maakt. Tusschen deze theorieën bestaat wel degelijk verband, maar men kan ze niet gelijktijdig gebruiken (complementariteitsprincipe van BOHR).